

Munich Personal RePEc Archive

Child Labour: Aspects of a next-door phenomenon

Theodore Koutroukis

Demokritus University of Thrace

14. April 2013

Online at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/62766/>

MPRA Paper No. 62766, posted 11. March 2015 08:45 UTC

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ. Ε.
ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Παιδική Ηλικία: Κοινωνιολογικές, Πολιτισμικές, Ιστορικές και Παιδαγωγικές Διαστάσεις

11–14 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2013

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: • Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών του Τομέα Ανθρωπιστικών Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
• Research Center "Childhoods.Societies" Wuppertal University, • Research Training School of the Hans-Böckler-Foundation
"Childhood Studies and the Lives of Contemporary Children" (Wuppertal and Kassel Universities) • Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος,
• Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία • European Sociological Association, Childhood Stream,
• International Sociological Association (I.S.A.) RC 10

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΚΕ.ΕΠ.ΕΚ.)

ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ:
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ,
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

Αθήνα, 11-14 Απριλίου 2013

Επιστημονική επιμέλεια
Καθηγητής Χ. Μπαμπούνης

Copyright © 2014: ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Κανένα τμήμα του βιβλίου αυτού δεν αναπαράγεται, δεν αποθηκεύεται σε οποιοδήποτε σύστημα ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό και δεν μεταβιβάζεται σε καμία μορφή και με κανέναν τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ISBN: 978-960-466-143-5

ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΟΧΙ ΚΑΙ ΤΟΣΟ ΜΑΚΡΙΝΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Α. ΚΟΥΤΡΟΥΚΗΣ

Εισαγωγικά

Η εργασία των ανηλίκων συνδέεται με την απομάκρυνση από την εκπαίδευση, την οικονομική και σεξουαλική εκμετάλλευση, την κακοποίηση, το εμπόριο παιδιών, τη χρησιμοποίηση παιδιών σε παράνομες δραστηριότητες, την αναγκαστική στράτευση, την παιδική πορνεία και πορνογραφία.

Η παιδική εργασία συνοδεύεται από ορισμένα πάγια χαρακτηριστικά: παιδιά σε κρίσιμες για την ανάπτυξη τους ηλικίες, σε περιβάλλοντα εργασίας που θέτουν σε κίνδυνο τη σωματική, ψυχική υγεία του παιδιού. Το παιδικό προλεταριάτο κυρίως συναντούμε στην γεωργική παραγωγή, την αλιεία, την υλοτομία. Σε μικρότερη συγκέντρωση τα παιδιά απασχολούνται στην μεταποίηση, το λιανικό εμπόριο, τον επισιτισμό και τη φιλοξενία.

Η ανακοίνωση θα διαπραγματευθεί το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο καθώς και τα αίτια της παιδικής εργασίας, θα αποτυπώσει την πρόοδο στις παγκόσμιες προσπάθειες για την εξάλειψη του φαινομένου και θα σκιαγραφήσει το ρόλο των διεθνών και εθνικών οργανισμών, των επιχειρήσεων, των εργατικών συνδικάτων και των κυβερνήσεων.

Έννοια και περιεχόμενο του φαινομένου

Επιλέγοντας έναν ορισμό εργασίας θα λέγαμε πως με τον όρο *παιδική εργασία* εννοούμε την εργασία για τα παιδιά κάτω των 18 ετών που πλήττονται (σωματικά, πνευματικά, ηθικά) ή υφίστανται εκμετάλλευση ή παρεμποδίζεται η πρόσβαση τους στην εκπαίδευση (ITUC, 2008).

Η παιδική εργασία διακρίνεται στις εξής κατηγορίες (Bjerkan and Gironde, 1997):

α) εργασία παιδιών ηλικίας κάτω από το ελάχιστο επιτρεπτό όριο, όπως αυτό καθορίζεται από τις εθνικές νομοθεσίες σε συμμόρφωση με τους διεθνείς κανόνες, η οποία εμποδίζει την ανάπτυξη τους.

β) Εργασία επικίνδυνη για τη σωματική, ψυχική, ή ηθική υγεία του παιδιού, είτε λόγω της φύσης της, είτε λόγω των συνθηκών κάτω από τις οποίες εκτελείται και η οποία ορίζεται ως *επικίνδυνη εργασία*.

γ) Οι άνευ όρων χειρίστες μορφές παιδικής εργασίας που ορίζονται διεθνώς ως δουλεία, δουλεμπόριο παιδιών, προσωπική δουλεία στον πιστωτή/ εργοδότη και άλλες μορφές καταναγκαστικής εργασίας, η καταναγκαστική στράτευση παιδιών για τη χρησιμοποίηση τους σε πολεμικές συρράξεις, η συμμετοχή ανηλίκων στην πορνεία και την πορνογραφία καθώς και σε άλλες απαγορευμένες δραστηριότητες.

Για τη στατιστική αποτύπωση Παιδική Εργασία είναι το ποσοστό (%) των παιδιών 5-14 ετών, που εμπλέκονται σε παιδική εργασία την περίοδο διεξαγωγής της έρευνάς. Ως εργαζόμενα παιδιά θεωρούνται εκείνα που βρίσκονται στις ακόλουθες συνθήκες: ηλικίες 5-11 ετών, το οποίο κατά την εβδομάδα αναφοράς άσκησαν τουλάχιστον μία (1) ώρα οικονομικής δραστηριότητας ή τουλάχιστον 28 ώρες οικιακών μικρο-εργασιών ή παιδιά 12-14 ετών που κατά την διάρκεια της εβδομάδας αναφοράς ασκούσαν τουλάχιστον 14 ώρες οικονομικής δραστηριότητας ή τουλάχιστον 28 ώρες σε οικιακές μικρο-εργασίες (UNICEF, 2010).

Το «παιδί» ορίζεται ως ένα πρόσωπο μικρότερο των 15 ετών που ακόμη υπόκειται σε υποχρεωτική πλήρη φοίτηση στο σχολείο σύμφωνα και με την εθνική νομοθεσία. Τα όρια της παιδικής εργασίας ορίζονται από δύο παραμέτρους τον τύπο της εργασίας και την ηλικία του παιδιού.

Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας διακρίνει την παιδική εργασία σε ορατή (εργασία στο δρόμο, σε εργοστάσια κ.λπ. και σε αόρατη (παιδιά-οικιακοί βοηθοί, γεωργικοί εργάτες κ.α.) (Τσουβέλας, 2010).

Ο ορισμός του *Vincovic* για την παιδική εργασία διακρίνει το φαινόμενο σε δύο κατηγορίες:

- Η εργασία των προσώπων άνω των 15 ετών και κάτω των 18 ετών μπορεί να επιτρέπεται αν ευθυγραμμίζεται με τις προδιαγραφές της ΔΟΕ και των άλλων διεθνών οργανισμών καθώς και με τις εθνικές νομοθεσίες και δεν βλάπτει την υγεία, την ασφάλεια την ανάπτυξη και το ηθικό του παιδιού.
- Η εργασία σε ηλικία κάτω των 15 ετών, που δεν επιτρέπεται εκτός από τις περιπτώσεις που περιγράφονται ως *παιδικά έργα* που στοχεύουν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού.

Η έκταση του φαινομένου σε όλο τον κόσμο είναι εντυπωσιακή (πίνακας 1). Μολονότι είναι δυσχερής η ακριβής στατιστική απεικόνιση του φαινομένου, εκτιμάται πως περί τα 170 εκατομμύρια παιδιά ηλικίας 5 έως 17 ετών βιώνουν σήμερα ποικίλες μορφές ανελέητης εκμετάλλευσης που εκτείνονται από τη δουλεία μέχρι την απασχόληση με ελάχιστη αμοιβή σε ιδιαίτερα σκληρές και ανθυγιεινές συνθήκες, ενώ το φαινόμενο δεν περιορίζεται στον Τρίτο κόσμο αλλά εμφανίζεται και στις αναπτυγμένες χώρες (Bjerkan and Gironde, 1997). Ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες η παιδική εργασία μπορεί να αποτελεί νευραλγικό στοιχείο της κοινωνικής και οικογενειακής δομής και της παραγωγικής δραστηριότητας (Bhalotra, 2000, Edmonds, 2005).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, που περιέχονται σε σχετική έκθεση της, τα παιδιά που αναγκάζονται να δουλεύουν ανά τον κόσμο, μειώθηκαν στα 168 εκατομμύρια το 2013 από 246 εκατομμύρια που ήταν το 2000. Η ΔΟΕ, ωστόσο, υποστηρίζει ότι ο ρυθμός μείωσης δεν επαρκεί για να επιτευχθεί ο στόχος της εξάλειψης των χειρίστων μορφών της παιδικής εργασίας έως το 2016.

Περισσότερο από το 50% των παιδιών που απασχολούνται στον κόσμο εμπλέκονται σε επικίνδυνες εργασίες, που θέτουν σε κίνδυνο την υγεία, την ασφάλεια και την ηθική τους ανάπτυξη. Το 2013 απασχολούνταν σε επικίνδυνες εργασίες 85 εκατ. παιδιά, ενώ το 2000 ο ίδιος αριθμός ανερχόταν στα 171 εκατ. Ο μεγαλύτερος αριθμός των εργαζόμενων παιδιών εντοπίζεται στην περιφέρεια Ασίας-Ειρηνικού (περί τα 78 εκατ.), ενώ στην υποσαχάρια Αφρική (περί τα 59 εκατ.) η αναλογία των παιδιών που εργάζονται στο σύνολο του πληθυσμού ξεπερνά το 21%. Στην έκθεση καταγράφονται 9,2 εκατ. παιδιά που εργάζονται στη Μέση Ανατολή/ Βόρεια Αφρική και 12 εκατ. στη Λατινική Αμερική/ Καραϊβική. Ο μεγαλύτερος αριθμός απασχολούμενων παιδιών εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα (98 εκατ.), τις υπηρεσίες (54 εκατ.) και τη μεταποίηση (12 εκατ.) (Πηγή: www.thestival.gr).

Πίνακας 1:

Η παιδική εργασία στον κόσμο (%)

Περιοχή	Σύνολο	Ανδρες	Γυναίκες
Αφρική	29	30	28
Υπο-σαχάρια Αφρική	32	33	32
Ανατ. & Νότ. Αφρική	33	35	31
Δυτ. & Κεντρ. Αφρική	34	35	31
Μέση Ανατολή & Βορ. Αφρική	10	11	9
Ασία (πλην Κίνας)	12	12	12
Νότια Ασία	13	13	12
Ανατ. Ασία-Ειρηνικός (πλην Κίνας)	10	11	10
Λατινική Αμερική & Καραϊβική	8	9	7
Κεντρ. & Ανατ. Ευρώπη-Κοινοπολιτεία Ανεξ. Κρατών	5	5	4
Βιομηχανικές Χώρες	-	-	-
Αναπτυσσόμενες Χώρες	17	17	16
Υπανάπτυκτες Χώρες	29	30	28
Κόσμος (πλην Κίνας)	17	17	16

Πηγή: UNICEF, The state of the world's children, 2012.

Η μεγαλύτερη συγκέντρωση της παιδικής εργασίας απαντάται στην Ινδονησία, τη Βραζιλία, το Μπανγκλαντές, την Αϊτή, την Κένυα, το Νεπάλ σε φυτείες, εργοστάσια ταπητουργίας, βυρσοδεψεία, χωράφια, βιομηχανία του σεξ, εργασίες του νοικοκυριού, βιοτεχνίες κατασκευής χαλιών ή αθλητικών ειδών (International Labour Organization, 2006). Για τα εργαζόμενα παιδιά συνήθως προμηνύεται ένα αβέβαιο και ερεβώδες μέλλον καθώς εξαιτίας της απασχόλησης και της πλήρους ή μερικής απομάκρυνσης από την εκπαίδευση συσσωρεύουν ελάχιστο ανθρώπινο κεφάλαιο (περιορισμένη δυνατότητα διεύρυνσης των γνώσεων τους και ανάπτυξης των ικανοτήτων τους στο σχολείο), ενώ τα δικαιώματά τους στην μόρφωση και το παιχνίδι έχουν *ipso facto* απαλλοτριωθεί (Huebler, 2008).

Το φαινόμενο αυτό είναι συνδεδεμένο με την ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα παραγωγής, των εργασιών μερικής απασχόλησης και την αναζήτηση εργατικών χειρών με αμοιβή περισσότερο ευέλικτη, λιγότερο ακριβή και χωρίς υπογραφή συλλογικών συμβάσεων εργασίας.

Ειδικότερες όψεις του φαινομένου

Η παιδική εργασία συναντάται κυρίως σε χώρες του Τρίτου Κόσμου με υψηλή ανεργία, αναιμικούς ρυθμούς ανάπτυξης, συστηματικές παραβιάσεις των οικουμενικά αποδεκτών προδιαγραφών εργασίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Cigno, 2011).

Οι αιτίες για την ανάπτυξη του φαινομένου διεθνώς μπορεί να αναζητηθούν στη φτώχεια, τις οικογενειακές προσδοκίες και παραδόσεις, την κακομεταχείριση των παιδιών, την έλλειψη καλών σχολείων και αξιοπρεπούς ημερήσιας φροντίδας των παιδιών, την έλλειψη λοιπών υπηρεσιών (π.χ. ιατρική φροντίδα), την παρουσία μιας κοινής γνώμης που υποτιμά τον κίνδυνο πρόωμης εργασίας για τα παιδιά, μια στάση παραμέλησης των παιδιών από τους εργοδότες, τις περιορισμένες ευκαιρίες για τις γυναίκες, την ανεργία των γονέων κ.λπ.

Αξιοσημείωτες είναι και οι οικονομικές συνέπειες της παιδικής εργασίας: αρνητικές επιδράσεις στην μακροχρόνια οικονομική μεγέθυνση, περιορισμός του ανθρώπινου κεφαλαίου, υψηλότερος ρυθμός γεννήσεων, επιδείνωση της υγείας, βραδύτερη εξέλιξη των επενδύσεων και της τεχνολογικής αλλαγής, αύξηση του εθνικού εισοδήματος, επίταση της ανισότητας των φύλων (Cigno, 2004). Με άλλα λόγια η παιδική εργασία βραχυχρονίως αυξάνει το εισόδημα των νοικοκυριών και την πιθανότητα επιβίωσης, στη μακροχρόνια περίοδο διαιωνίζει τη φτώχεια του νοικοκυριού διάμεσου της χαμηλότερης συσσώρευσης ανθρώπινου κεφαλαίου (Bjerkan and Gironde, 1997, Galli, 2001).

Οι κυριότερες λύσεις που έχουν προταθεί για την αντιμετώπιση και συρρίκνωση του φαινομένου της παιδικής εργασίας αναφέρονται στην αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος, τη βελτίωση και επέκταση της εκπαίδευσης, την ποσοτική και ποιοτική άνοδο της στάθμης των κοινωνικών υπηρεσιών, τον έλεγχο των γεννήσεων και του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού (Galli, 2001).

Παιδική Εργασία και Διεθνής Οργάνωση Εργασίας

Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ) έθεσε ήδη από την ίδρυση της ως βασική της προτεραιότητα την κατάργηση της παιδικής εργασίας (Αρτέμη, 2012). Έτσι, η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας (ΔΣΕ) Νο 5 όρισε την ελάχιστη αποδεκτή ηλικία των απασχολούμενων στη βιομηχανία και η ΔΣΕ Νο 6 προσδιόρισε τις αποδεκτές προϋποθέσεις για την νυκτερινή απασχόληση των νέων στη μεταποίηση (1919).

Στόχος της ΔΟΕ ήταν ο καθορισμός προτύπων εργασίας που θα εμπεριέχουν ένα ελάχιστο ηλικιακό όριο των απασχολούμενων, το οποίο και θα αποσκοπεί στην αποτροπή της άσκησης από τα παιδιά των επαγγελματιών που ενδέχεται να σταθούν τροχοπέδη στην πολύπλευρη ανάπτυξη τους καθώς και στη βελτίωση της επίδοσης των σύγχρονων οικονομιών μέσω της αποτελεσματικής λειτουργίας των αγορών εργασίας.

Ακολούθησε μια σειρά από ΔΣΕ για την ελάχιστη ηλικία των εργαζομένων, όπως η 7/1920 για την ναυτιλία, η 10/1921 για την αγροτική οικονομία, η 33/1932 για επαγγέλματα πέραν της βιομηχανίας. Αρκετά χρόνια αργότερα η ΔΣΕ 138/1973 καθόρισε ότι η ηλικία του εργαζόμενου δεν πρέπει να υπολείπεται της ηλικίας που απαιτείται για να ολοκληρωθεί η υποχρεωτική εκπαίδευση και πάντως να μην είναι χαμηλότερη των 15 χρόνων (Αρτέμη, 2012).

Το 1998 η ΔΟΕ υιοθέτησε τη Διακήρυξη περί Θεμελιωδών Αρχών και Δικαιωμάτων των Εργαζομένων, όπου υπογραμμίζεται ότι η ουσιαστική εξάλειψη της παιδικής εργασίας είναι μία από τις αρχές που πρέπει να γίνει αποδεκτή από όλες τις χώρες.

Το 1999 υιοθετήθηκε η ΔΣΕ 182 «περί των Χείριστων Μορφών Παιδικής Εργασίας». Τέλος, το 2001 η ΔΟΕ ενέκρινε τα τρία πρώτα χρονικά προσδιορισμένα προγράμματα για την καταπολέμηση των χείριστων μορφών παιδικής εργασίας.

Επιπλέον, η ΔΟΕ υλοποιεί πολυδιάστατα προγράμματα για τη δέσμευση των μεγάλων επιχειρήσεων -κυρίως των πολυεθνικών- να περιορίσουν ή/και να εξαλείψουν την παιδική εργασία. Ενδεικτικό είναι το «Διεθνές Πρόγραμμα για την καταπολέμηση της παιδικής εργασίας» που ενεργοποιήθηκε από το 1992 με σκοπό να κινητοποιήσει τις χώρες να υπογράψουν τις ΔΣΕ για την παιδική εργασία και να τις βοηθήσουν να δρομολογήσουν εθνικά προγράμματα δράσης για την παιδική εργασία (Τσουβέλας, 2010).

Παιδική Εργασία και Ηνωμένα Έθνη

Το πρόβλημα της παιδικής εργασίας απασχόλησε από την ίδρυση τους τα Ηνωμένα Έθνη.

Η αναγκαία σύνδεση μεταξύ των δικαιωμάτων του παιδιού και της ανάπτυξής του, επιτεύχθηκε με την Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού το 1989, που επικυρώθηκε από 187 κράτη. Οι συμβαλλόμενες χώρες, έχοντας υπόψη τους την Διακήρυξη της Γενεύης του 1924 για τα δικαιώματα του παιδιού αναγνωρίζουν ως παιδί (άρθρο 1) «κάθε ανθρώπινο πλάσμα μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία». Στο άρθρο 32 της Σύμβασης αναγνωρίζεται το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να βλάψει την υγεία του ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική του ανάπτυξη.

Η Σύμβαση καλεί τα συμβαλλόμενα κράτη:

α. να ορίσουν ένα κατώτατο όριο ή κατώτατα όρια ηλικίας για την ένταξη στην απασχόληση.

β. να προβλέψουν κατάλληλη ρύθμιση των ωραρίων και των συνθηκών εργασίας.

γ. να προβλέψουν ενδεδειγμένες ποινές και άλλες κυρώσεις για να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική εφαρμογή του παρόντος άρθρου.

Την εφαρμογή της εν λόγω σύμβασης παρακολούθησε η έκθεση της UNICEF «Η κατάσταση των παιδιών του κόσμου» (1996). Η UNICEF υπογράμμισε το υψηλό ποσοστό των παιδιών που εργάζονται σε ανεπτυγμένες χώρες και συμπέρανε ότι οι εργοδότες προτιμούν να προσλαμβάνουν παιδιά διότι μπορούν ευκολότερα να τα εκμεταλλευτούν. Τα εμπειρικά δεδομένα που παρουσιάστηκαν σε μια ad hoc διάσκεψη στο Όσλο της Νορβηγίας έδειξαν ότι το φαινόμενο της παιδικής εργασίας πλήττει κυρίως –αλλά όχι μόνο- τις αναπτυσσόμενες χώρες και ότι τα περισσότερα παιδιά εργάζονται σε εξαγωγικές βιομηχανίες, επομένως η υφιστάμενη κατάσταση θα μπορούσε να επηρεαστεί δραστικά με κατάλληλα σχεδιασμένες κυρώσεις (π.χ. μπουκοτάζ) και διεθνείς κοινωνικές ρήτρες.

Παιδική Εργασία και Ευρωπαϊκή Ένωση

Παραπάνω ειπώθηκε ότι το φαινόμενο της παιδικής εργασίας εμφανίζεται και στην Γηραιά Ήπειρο. Ανάλογα παραδείγματα έχουμε στην Πορτογαλία και τη Γαλλία (υφαντουργία), το Ηνωμένο Βασίλειο (παιδική πορνεία), την Ιταλία (βυρσοδεψία), το Ρουμανία και τη Βουλγαρία (παιδιά των δρόμων). Το 1987 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε Διακήρυξη για την Παιδική Εργασία, όπου αποτυπώνονται οι επιβλαβείς επιπτώσεις της παιδικής εργασίας στην

υγεία, την ασφάλεια, τη σωματική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών και προτείνεται η προώθηση της εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών.

Το 1989 η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε τη «Χάρτα των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων», όπου διακηρύχθηκε ότι το ελάχιστο όριο ηλικίας για την ένταξη στην αγορά εργασίας ενός ατόμου δεν πρέπει να είναι χαμηλότερο από την ηλικία αποφοίτησης από το σχολείο και πάντως όχι μικρότερο από τα 15 χρόνια (άρθρα 20-23).

Η Οδηγία για την προστασία των νέων στην εργασία (94/33/EK) κάλεσε τα κράτη μέλη να καταργήσουν την παιδική εργασία και να θεσπίσουν ως ελάχιστη ηλικία εργασιακής ένταξης τα 15 έτη. Η οδηγία πρεσβεύει ότι το παιδί ή ο νέος θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα της επιλογής να εργαστούν ή να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους, επιλογή που δεν πρέπει να θίγεται από την ενδεχόμενη γονική διαφωνία.

Σκοπός της οδηγίας ήταν να λάβουν τα κράτη μέλη όλα τα απαραίτητα μέτρα για να απαγορεύσουν την εργασία των παιδιών, να μεριμνήσουν ώστε η ελάχιστη αποδεκτή ηλικία παιδικής απασχόλησης να μην είναι μικρότερη από την ηλικία λήξης της σχολικής υποχρέωσης πλήρους χρόνου, που επιβάλλεται από τον νόμο και πάντως όχι χαμηλότερη των 15 χρόνων. Ακόμη, τα κράτη μέλη καλούνται να μεριμνήσουν, ώστε η εργασία των εφήβων να υπόκειται σε αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο και να διέπεται από τους όρους που προβλέπει η οδηγία και να λάβουν κατάλληλα μέτρα, ώστε όλοι οι εργοδότες να διασφαλίζουν συνθήκες εργασίας προσαρμοσμένες στην ηλικία των νέων και να προστατεύουν τους νέους από την οικονομική εκμετάλλευση και από κάθε είδους εργασία που ενδέχεται να βλάψει την ασφάλεια, την υγεία ή τη φυσική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική τους ανάπτυξη ή/ και να θέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή τους.

Η οδηγία 94/33/EK εφαρμόζεται για κάθε πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 χρόνων που απασχολείται με σύμβαση εργασίας ή σχέση εργασίας υπαγόμενη στο ισχύον δίκαιο κράτους μέλους. Τα κράτη μέλη μπορούν, δια της νομοθετικής ή κανονιστικής οδού, να προβλέπουν ότι η παρούσα οδηγία δεν ισχύει, για τις περιστασιακές ή σύντομης διάρκειας εργασίες που αφορούν σε:

α) παροχή οικιακής εργασίας σε ιδιωτικό νοικοκυριό ή

β) εργασία που θεωρείται ότι δεν βλάπτει, δεν ζημιώνει και δεν είναι επικίνδυνη για τους νέους στην οικογενειακή επιχείρηση.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 της οδηγίας τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν τα απαιτούμενα μέτρα απαγόρευσης της παιδικής εργασίας. Μολαταύτα, τα κράτη μέλη μπορούν, δια της νομοθετικής ή κανονιστικής οδού, να προβλέπουν εξαιρέσεις στην απαγόρευση αυτή για τα παιδιά, προκειμένου να ασκήσουν δραστηριότητες πολιτιστικής, καλλιτεχνικής, αθλητικής ή διαφημιστικής φύσεως, προϋποθέτει τη λήψη προηγούμενης άδειας χορηγούμενης από την αρμόδια αρχή για ατομικές περιπτώσεις υπό τον όρο ότι οι δραστηριότητες: i) δεν είναι ικανές να βλάψουν την ασφάλεια, την υγεία ή την ανάπτυξη των παιδιών και ii) ως εκ της φύσεώς τους, δεν αποβαίνουν εις βάρος της τακτικής σχολικής φοίτησής τους, της συμμετοχής τους σε προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού ή κατάρτισης εγκεκριμένα από την αρμόδια αρχή, ή της ικανότητάς τους να ωφελούνται από την εκπαίδευση που τους παρέχεται.

Η Παιδική Εργασία στην Ελλάδα

Η UNICEF έχει κατατάξει την Ελλάδα στις χώρες που εφαρμόζουν «ελλιπή και ανεπαρκή» μέτρα για την προστασία της μητρότητας και του παιδιού και η νομική προστασία των παιδιών δεν υφίσταται πάντοτε. Σε ένα μεγάλο αριθμό περιπτώσεων τα δικαιώματα των ανήλικων εργαζομένων παραβιάζονται και η κείμενη νομοθεσία εφαρμόζεται ελλιπώς. Κατά συνέπεια, μια μερίδα ανηλίκων εργαζόμενων στερείται τα εργασιακά του δικαιώματα ιδίως σε θέματα ωραρίου, συνθηκών εργασίας και κοινωνικής ασφάλισης.

Η ελληνική νομοθεσία για την εργασία ανηλίκων στηρίζεται στις αντίστοιχες ΔΣΕ. Με το νόμο 1182/81 η Ελλάδα αναθεώρησε τις ΔΣΕ των ετών 1919-1965 με την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων. Η ισχύουσα νομοθεσία για την εργασία ανηλίκων (Ν 1837/89) είναι

προσαρμοσμένη στις διατάξεις της 138 ΔΣΕ, που επιτρέπει σε παιδιά άνω των 14 ετών να εκτελούν ελαφρές εργασίες (Αρτέμη, 2010).

Μια άλλη νομοθετική παρέμβαση για τον καθορισμό των προϋποθέσεων εργασίας των ανηλίκων ήταν το Π.Δ. 62/98 που αφορά σε κάθε ανήλικο κάτω των 18 ετών, ενώ θεωρεί ως «παιδί» κάθε νέο που δεν έχει συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας του ή όποιο νέο υπόκειται ακόμα σε υποχρεωτική σχολική φοίτηση (άρθρο 1). Το άρθρο 4 του ΠΔ, απαγορεύει την εργασία των παιδιών, πλην εκείνων που έχουν συμπληρώσει το 3ο έτος της ηλικίας τους -και κατόπιν άδειας της Επιθεώρησης Εργασίας- δύνανται να εργαστούν υπό προϋποθέσεις, σε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, διαφημιστικά προγράμματα, επιδείξεις μόδας, ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εγγραφές (άρθρο 5).

Παρά τις νομοθετικές προόδους, η παιδική εργασία έχει αυξηθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες, εξέλιξη που οφείλεται στις μεταναστευτικές ροές αλλά και στην οικονομική ύφεση. Σύμφωνα με την UNICEF, το φαινόμενο της συμμετοχής ανηλίκων στην εργασία εντάθηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 λόγω της εισροής μεταναστών από βαλκανικές χώρες, αλλά αργότερα ο αριθμός αυτός μειώθηκε λόγω της καλύτερης αστυνόμευσης και της ανάλογης μεταστροφής της κοινής γνώμης (Τσουβέλας, 2010).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου περίπου 80.000 παιδιά στη χώρα μας, ηλικίας 14 έως 19 εργάζονται.

Η πλειονοπία των παιδιών ηλικίας 14 χρόνων εργάζεται κυρίως στην αγροτική παραγωγή, το εμπόριο, τη βιομηχανία και την οικοδομή. Στις ηλικίες 15-19 χρόνων, οι νέοι απασχολούνται κυρίως στη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη βιομηχανία, το εμπόριο, την οικοδομή και τον τουρισμό.

Μολαταύτα, στις στατιστικές για την παιδική εργασία είναι δύσκολο να αποτυπωθούν τα παιδιά που αυτοαπασχολούνται ή απασχολούνται χωρίς νόμιμη πρόσληψη και ασφάλιση, οι ανήλικοι που εργάζονται σε οικογενειακές επιχειρήσεις και τα παιδιά των οικονομικών προσφύγων, μουσουλμάνων και αθίγγανων. Τα αίτια του φαινομένου της απασχόλησης παιδιών στην Ελλάδα εντοπίζονται στη φτώχεια, τις άνισες εκπαιδευτικές ευκαιρίες, το αρνητικό οικογενειακό περιβάλλον και τις προκαταλήψεις απέναντι σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (Αρτέμη, 2010).

Συζήτηση

Η διεθνής αλλά και οι εθνικές εμπειρίες δείχνουν ότι η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, ο σεβασμός των κοινωνικών προτύπων εργασίας, η διάδοση της εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά και η βέλτιστη κατανόηση των αναγκών και δικαιωμάτων των ανηλίκων μπορεί να δρομολογήσει την δραστική καταπολέμηση της παιδικής εργασίας και την επαναφορά των παιδιών στο σχολείο.

Η ευρεία εφαρμογή των διεθνών συμβάσεων εργασίας της ΔΟΕ και η συντονισμένη συστράτευση των κυβερνήσεων, των εκπαιδευτικών λειτουργών, των κοινωνικών εταίρων (εργοδοτικές ενώσεις, επιχειρήσεις, συνδικάτα) καθώς και των συσσωματώσεων της κοινωνίας των πολιτών (ΜΚΟ) μπορούν να αποτελέσουν μια αποτελεσματική απάντηση στο οικουμενικό αίτημα για την εξάλειψη της παιδικής εργασίας.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχουν δρομολογηθεί πολυάριθμα εγχειρήματα για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του ανεπιθύμητου φαινομένου. Μολαταύτα, υφίσταται μια ποικιλία απόψεων αναφορικά με τις ατραπούς διευθέτησης του προβλήματος. Μία άποψη υποστηρίζει ότι θα πρέπει να εξαλειφθεί άμεσα η παιδική εργασία. Μια δεύτερη άποψη θεωρεί ότι η απασχόληση των παιδιών συνιστά ένα αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, ιδίως στον Τρίτο Κόσμο, στοιχείο που δεν θα μπορούσε να αποσπαστεί δίχως σοβαρούς οικονομικούς και κοινωνικούς κλυδωνισμούς. Τέλος, μια πιο μετριοπαθής και συμβιβαστική άποψη πρεσβεύει ότι ο αριθμός των εργαζόμενων παιδιών θα πρέπει να συμπεσεί σταδιακά με την άσκηση πολιτικών που θα αυξάνουν τις αμοιβές και θα αναβαθμίζουν το εργασιακό περιβάλλον στις αντίστοιχες παραγωγικές μονάδες. Στο εγχείρημα αυτό θα πρέπει να ενεργοποιηθούν οι εθνικές αρχές και οι τοπικές κοινωνίες με την αρωγή ενός πλέγματος ειδικά σχεδιασμένης εκπαίδευσης και κινήτρων για την άρση των ε-

μποδίων που στέκονται τροχοπέδη στον εξοβελισμό της παιδικής εργασίας από την κουλτούρα της καθημερινής ζωής σε αυτές τις κοινότητες. Οι πολιτικές άρσης αυτών των εμποδίων θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν μέτρα όπως η καθιέρωση δωρεάν υποχρεωτικής εκπαίδευσης υψηλής στάθμης, η θέσπιση κι εφαρμογή αυστηρού κανονιστικού πλαισίου για την αποτροπή της απασχόλησης ανηλίκων, η καταγραφή όλων των γεννήσεων και η παρακολούθηση της τροχιάς ανάπτυξης των παιδιών μέχρι την ενηλικίωση τους, η συλλογή στατιστικών στοιχείων, η συστηματική παρακολούθηση του φαινομένου και η δρομολόγηση πολιτικών πρόληψης της εργασίας των ανηλίκων με την παροχή κατάλληλων κινήτρων Συγκεφαλαιώνοντας, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι στην εποχή της αύξουσας παγκοσμιοποίησης ένα διεθνές πρόβλημα, όπως η παιδική εργασία, αναμένει μια συντονισμένη αντιμετώπιση σε οικουμενική βάση.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρτέμη, Ε. (2012), *Η παιδική εργασία στην Ελλάδα κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα*, διαθέσιμο στο <http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2012/10/Artemi-pediki-ergasia-24grammata.com.pdf> (ανακτήθηκε 22.2.2013).
- Bhalotra, S. (2000), *Is child work necessary?* (discussion paper), No DEDPS 26, The Suntory Centre, LSE, August.
- Bjerkan, L. and Gironde, C. (1997), *Achievements and setbacks in the fights against child labour* (assessment of the Oslo Conference on the Child Labour), Oslo.
- Cigno, A. (2011), *How to deal with convert child labour, and give children an effective education, in a poor developing country*, IZA Discussion Paper No 5663.
- Cigno, A. (2004), *The supply of child labour*, IZA Discussion Paper No 1114.
- Edmonds, E. (2007), in T. P. Schultz and J. Strauss (eds), *Handbook of development Economics*, Vol. 4, Elsevier Science, Amsterdam.
- Edmonds, E. (2005), Does child labor decline with improving economic status?, *Journal of Human Resources*, Winter.
- Galli, R. (2001), *The economic impact of child labour* (discussion papers), ILS, Geveva.
- Huebler, F. (2008), *Child labour and school attendance: Evidence from MICS and DHS surveys*, Seminar on child labour, education and youth employment, Understanding Children's Work Project, Universidad Carlos III de Madrid, Madrid, 11-12 September.
- ILO (2006), *The end of child labor: within reach*, Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on fundamental principles and rights at work, International Labour Conference, 95th session, Report I (B), ILO, Geneva.
- ITUC (2008), *Child Labour: Mini Action Guide*, Geneva.
- Τσουβέλας, Γ. (2011), Παιδική Εργασία, στο Ο. Γιωτάκος, Μ. Τσλικάκου, και Α. Τσίτσικα, (επιμ), *Κακοποίηση Παιδιού και Εφήβου*, Αθήνα, Πεδίο, 134-170.
- UNICEF (2012), *Children in an Urban World*, New York.

ABSTRACT

Child Labour is a global phenomenon, which is linked with serious consequences on the childhood and the development of human capital. Apart from the violation of the pertinent human rights, children's employment could harm their health and safety and affect their ability to participate in schooling. Aim of this paper is to assess the ecumenical developments in fighting child labour and the involvement of certain international organizations. Furthermore, it evaluates the current trends of national policies on child labour in Greece.

Θεόδωρος Κουτρούκης,

Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Κουντουριώτη 41, 82100. Χίος,
τηλ. 6932276177, e-mail: t.koutroukis@fme.aegean.gr